

Вальтрауд Міттіх

Лист в Україну

Переклала з німецької *Христина Назаркевич*

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Про нас іще нічого не сказано. Ще не сказано.

«I colrevoli» – роман, у якому оповідається про життя покинутого батьком сина. У сім років син вирішує, що не бажає вже ніколи бачитися з батьком. Бо батько покинув дружину й сина сиротами заради іншої. Бо батько створив нову сім'ю і любив свою нову сім'ю. Вони не бачилися тридцять сім років, батькові вже шістдесят сім, а синові сорок чотири. Та якогось дня один із них відчиняє двері, а інший заходить.

Таких історій про батька й сина – безліч.

На черзі ще одна оповідь про батька й сина. Адже історії про батька й доньку – виняток. Треба, однак, поки не пізно, оповісти щось на кшталт легенди, що трапилося в парі «батько – донька». Розпочати історію. І це, очевидно, важко. Проте завдяки оповіді можливе поєднання. А щоб поєднатися, потрібно розпочати. Адже для кожного початку треба знайти початок – і донька просто береться до початку, щоб не виявилось надто пізно.

Другу історію про батька й сина написав чоловік, про якого майже нічого не відомо, крім того, що жив він десь у Греції в IV столітті перед Різдом Христовим. Тож уже сама відсутність інформації про автора тієї історії пасуватиме наступній історії батька й доньки. Бо існування цього батька десь у Росії сумнівів фактично не викликає, а от позначення країни якраз сумнівне або,

інакше кажучи, непідтвержене. Але це аж ніяк не має стримувати батька й доньку від початку знайомства. Бо ж саме про це йдеться. Їм просто доведеться подолати незнання.

Отож грека того звали Евбулідом Мілетським, інформація щодо місця неперевірена, як, зрештою, не цілком певно, чи справді він ту історію написав, усе тут неперевірене й непевне, точнісінько як між тими двома, про кого тут ітиметься. Та й зрештою та історія Евбуліда – ніяка не історія, а свого роду софізм – ніби-доказ або навіть спантелечення. Таким чином історія ця не менш заплутана, ніж історія батька й доньки, у чому ми згодом переконуємося. Та й хіба може бути інакше після такого закрученого початку. Тож розгляньмо тепер цей софізм, чи як би нам той жанр найкраще назвати.

Той Евбулід запитує в уявного співрозмовника, припускаю – чоловічої статі: чи можеш ти впізнати свого батька? Відповідь: так. Евбулід показує йому чоловіка, накритого покривалом, і запитує: а цього накритого покривалом чоловіка ти можеш упізнати? Відповідь: ні. Евбулід йому на це: чоловік під покривалом – твій батько. Тож із цього виходить, що ти впізнаєш батька, але одночасно й не впізнаєш. І Евбулід виносить вирок. Чи, точніше, віртуальний вердикт.

А чи не могло б усе це послужити дороговказом для нашої історії? Як бачиш, Батьку, та й сам давно знаєш, і ми бачитимемо це впродовж листа щоразу виразніше, ми з тобою не самотні з такою історією. Вона ж так ніколи й не розпочалася в реальному житті чи в тому, що люди називають справжнім життям. Але тобі добре відомо, ну гаразд, я припускаю, що тобі відомо: так зване справжнє життя іноді – лише пропадає життя, просто прожите, щоб нікого не обтяжувати, прожите через

відчуття незручності. А, ну так, ось воно й прозвучало, це слово, слово «батько», стосовно тебе ніколи його не вживала, присоромлено замовчувала, сподіватимуся все ж, що не називатиму тебе так надто часто, що не передозовуватиму, бо ж завжди називання твого імені поєднувалося в мені з соромом.

Так немов я займаюся тут чимось другорядним чи навіть незручним, тож я знову змушена переконувати себе, що написане тут має стосунок ще до когось, окрім нас із тобою – батька й доньки. Я запитую себе, чи тему цього листа можна вважати питанням людськості (не зможу висловитися менш пафосно), питанням, яке займає всіх. Хіба більшість свого життя люди не носяться з іменем батька? Щоб не сказати: мучаться.

У цей довгий лист перетече багато з того, що вплинуло на моє життя, що зробило його прекрасним чи похмурих, тут багато-багато того, що я написала, – бо ж я стала немов письменницею, ось і перша інформація, яку ти отримаєш про мене від мене. Ти прочитаєш мою поезію, якісь принагідні тексти, нічого надто важливого, як на мою думку, але ти зможеш таким чином краще зрозуміти мене, думаю, батькові такі тексти мали би бути цікавими. Ще в листі будуть розповіді про подорожі, історичні екскурси, адже історія – моє улюблене заняття. А ті фрагменти, де я розповідатиму про своїх онучок, а твоїх правнучок, мабуть, розвеселять тебе. Вони заговорять тут своєю мовою. А ще будуть казки або розповіді для дітей. Не впевнена, що вони тебе зацікавлять. Зрештою, ти можеш пропустити їх. А от моя позиція щодо актуальних суспільно-політичних питань чи проблем тобі точно буде цікавою. У листі я доволі часто покликаюся на невеликий край, у якому живу, двомовний гірський край, батьківщину твоєї коханої, з якою

ти зачав дитину того холодного травня 1945 року. Мене. А було то в Австрії. Ось так. А тепер можемо поволі наближатися до з'ясування чи, краще, роз'яснення питання, чому в моєму листі так часто й одночасно так мало, ще й до того не надто компетентно, повідомлятиметься про одну конкретну країну, точніше державу, Україну.

До цієї інформації я додаватиму додаткові заголовки, бо ж ми обоє не знаємо, що саме відомо іншому або ж про що йому вже повідомили.

Україна, або ж держава, якої тоді не існувало

Що означає «тоді»? То був час, 1939 рік, щоб бути точною, коли моя мама, німецькомовна мешканка Південного Тиролю, громадянка Італії, змушена була вибирати, коли через домовленості двох диктаторів, Муссоліні й Гітлера, ця молода жінка мусила вирішити, де вона залишиться – у Південному Тиролі, в Італії, чи виїде до німецького Райху. Цей процес вибору громадянства називали тоді «оптацією». Доля закинула маму в район Зальцбурга, у Східну марку. Зрештою, я не можу знати, наскільки ти, Батьку, орієнтувався в історичних обставинах, в історичних умовах, маю на увазі, чи достатньо ти був освіченим у цьому сенсі.

Тоді існував могутній, величезний комуністичний Радянський Союз. То був переважно недобровільний союз із численними меншими й більшими країнами та етносами. Зокрема і з Україною.

Наприкінці війни мама познайомилася в Бад-Гойзерні Bad Goisern, невеликому містечку в Зальцкаммергуті, з російським військовополоненим – з тобою – і, очевидно, покохала тебе. Як узагалі в таких умовах виникало кохання, чому і яким чином були можливими зустрічі – відповіді на ці запитання я своїм читачам дати не зможу.

Пояснити це міг би, мабуть, ти, Батьку. Надто пізно, усе це надто пізно. І знову й мови немає про хоч якийсь знання. Мені ж насправді потрібний усього лише невеликий російський чи німецький словничок того кохання. Що ти нашіптував їй на вухо, обіймаючи? Якщо мовчання моєї мами рівнозначне відсутності, то твоє мовчання і є відсутністю. У її південнотирольській родині знали тільки те, що батьком дитини, яку вона привезла з собою на селянське обійстя батьків, тобто моїм батьком, був росіянин, руссе. Ти.

Він був червоноармійцем. Красенем. Перша інформація – історично підтвержене знання, адже відомо, що Червона армія вступила в Австрію, так, здається, усі кажуть, у травні 1945 року. А про красеня сказала мені мама. Поза тим нічого більше не сказала. Що саме вона мала на увазі, кажучи мені це, незрозуміло. Отож ти, Батьку, був красенем. І від тебе завагітніла молода жінка. Ваші стосунки тривали достатньо довго, щоб ти дізнався про вагітність. Про це теж сказала мені мама. Ти мав намір, можливо, мама казала те, чого їй хотілося, але вона наполягала на тому, що ти мав намір легалізувати їхній зв'язок, коли війна закінчиться. Але, може, вона просто себе в цьому переконала. Тоді одруження було єдиною можливою формою або принаймні єдиною толерованою формою співжиття двох людей. Але таким, мабуть, було і твоє сприйняття світу. Божевільне сподівання на щастя – якими прекрасними і чистими були ті повітряні замки. Чистими, я не соромлюся вживати це словечко, Батьку.

Ти був «росіянином із Києва». Так мені сказала мама. І довгий-довгий час ти був для мене просто росіянином. Мій батько – росіянин. Крапка. Що ще казати. А тоді, цілком несподівано, несподівано і для скромної

долі твоєї доньки, «росіянин» перетворився на українця. Знаю, знаю, Батьку, українці служили в Червоній армії. Я навіть знаю, що внаслідок географії тієї війни Україна в радянській Червоній армії була представлена понад усі пропорції. От тільки чи хочу я витлумачити це історично правильно? Я ніколи цього не прагнула. Я опиралася як могла, не бажаючи відкривати за маминою і твоєю історіями світову історію. А тепер перестрибнімо назад у часі. Погляньмо на 1989 рік. Моїй мамі, твоїй коханій, матері твоєї доньки, на той час уже пішов восьмий десяток, тобі, мабуть, теж, та й мені зрештою вже було 43 роки, я мала двох дітей, прожила доволі багато, коли раптом розвалився гігантський Радянський Союз, цей окремих тодішній світ просто пішов на дно. І тепер там, на тому сході, потрібно було вигадувати новий світ. Виникали нові держави, ставали на ноги, просто були. І ця велика країна, Україна, сьогодні вона друга за розміром держава Європи, просто проголосила 1991 року свою незалежність. Як ти сприйняв цю зміну? Які емоції переживав? Дитиною і підлітком я щиро вірила в те, що ти вижив, що настане день, коли ти просто станеш на порозі нашого дому. Але повернімося до всіх тих країн: є чудова книжка саме про це, «Атлас зниклих країн у п'ятдесяти поштових марках». Вибач, це така характерна для мене звичка відволікатися. Мушу сказати (не використовуватиму тут слова «визнати», воно мені видається надто пишномовним, але мені й справді йдеться про визнання своєї провини): за всі ці наступні роки, роки після 1991, я майже нічого не намагалася дізнатися про цю нову державу, твою країну, про її становлення, про її політичну й суспільну долю. Кажучи просто й без викрутасів: я не шукала жодної інформації. А мала б. Принаймні тепер, як видається, я так думаю,

Батьку. Мені сімдесят чотири роки. І це виклик для мого теперішнього самоусвідомлення. Бо чого б інакше мені було грузнути тепер, через тридцять років після того, у цих безглузких пошуках тебе, Батьку? Адже, за винятком однієї спроби поїхати до Києва, яка так і не відбулася, хоча квиток я вже замовила, нічого й не було тоді. Отримавши якісь непереконливі медичні проти-показання, я так і не вирушила в цю подорож. Ось як я з тобою обходилася, Батьку, із твоєю і моєю долею. Непереконливо. Усе життя. Поки минулого року не вирушила в мандрівку. Мандрівку до Чернівців.

Батьку, я надішлю тобі в листі частини своїх записів про цю мандрівку, ну добре, не частини, я просто всі їх сюди впишу. Але перш ніж розпочати ділитися записами, хочу розповісти тобі історію життя однієї чернівчанки. Її життя глибоко зворушує мене, так само зворушують мене долі багатьох українців, від письменників до сьогоденішніх українських «баданток», так ми в моєму тримовному краї називаємо переважно українських доглядальниць за літніми та хворими людьми. Адже якась із цих доль могла бути моєю. По суті я пишу цього листа, бо завжди хотіла дізнатися, ким або ким інакшим, україркою, я можу уявити себе в думках, не публічно, абсолютно не публічно. І я цілком усвідомлюю, що перебуваю в полоні стереотипів, вважаючи, що більшість вихідців зі Східної Європи саме і є такими баданками, доглядальниками, прибиральниками чи збирачами врожаю. У нас міцно засіла західна зверхність, ми ще поговоримо про це трохи далі.

А тепер повернімося до жінки, життя якої минуло в час, коли держави України, яка існує сьогодні, ще не було. Вона народилася 1874 року в Чернівцях, тоді це місто було

частиною Австро-Угорської імперії. Доля цієї єврейської жінки, те, що з нею трапилося, те, що вона зробила, чого добилася, що вистраждала, все це – символ жіночої долі. Долі жінок тут і сьогодні. Чи в Україні, чи деінде. Я цілком можу уявити, що ти, Батьку, не надто цікавився жіночими проблемами, але твою доньку ці питання цікавлять, тому – читай.

Її ім'я Марі Гольцер, дівоче прізвище Розенцвайг-Роде Marie Holzer, geborene Rosenzweig-Rode. Я звернула на неї увагу, коли довго і ґрунтовно перечитувала матеріали, пов'язані з Чернівцями. Згодом ти дізнаєшся, чому я зацікавилася Чернівцями. Про Марі Гольцер і сьогодні переважно не знають. Ця жінка познайомилася з лейтенантом царсько-королівської армії та, покохавши його, поїхала за ним на інший край монархії, у Прагу, Іннсбрук і Грац. Вона працювала журналісткою, публіцисткою, партійною функціонеркою, була членкинею жіночого крайового комітету Тиролю, соціал-демократкою, однією з перших феміністок. Її голос – це голос жінки, яка була в авангарді в багатьох ділянках. Та насамперед вона боролася за світ, за його зміну на соціально кращий. Марі Розенцвайг-Роде походила з асимільованої єврейської буржуазної родини. Вона та її семеро братів і сестер мали щасливе дитинство і юність у Чернівцях. Сім'я була заможна й освічена, батько – банкір і письменник, прихильник асимільованого єврейства, зорієнтованого на німецьку культуру. У двадцять років вона познайомилася з офіцером австрійської армії Гансом Гольцером, вони одружилися, у них народилося троє дітей. Сім'я переїхала спочатку до Праги. Саме там жінка почала публікувати свої твори під іменем Марі Гольцер, зокрема для експресіоністичного часопису «Акція» «Aktion». Писала фейлетони, прозові мініатюри та численні рецензії на

літературні новинки. На щось більше в неї як у матері трьох дітей, здається, просто не вистачало часу. Всюди, де лиш могла, вона займала активну позицію щодо захисту прав жінок, захисту можливості самим визначати своє життя й освіту. 1915 року сім'я переїхала до Іннсбрука. Ганса Гольцера підвищили тим часом до рангу полковника генерального штабу, він отримав дворянський титул. Марі Гольцер далі писала для часописів, наприклад, для «Іннсбрукських новин». Вона критикувала Пангерманський союз, який саме міцнішав, виступала за виборче право для жінок і покращені умови праці для робітників. А полковник Гольцер натомість утратив після Першої світової війни не лише титул, авторитет, значення, але й основну частину доходів. Непоеднуваність життєвих позицій цієї подружньої пари ставала все очевиднішою. Марі Гольцер наполягала на розлученні. Офіцер Ганс Гольцер не дозволив справі дійти до розлучення, застосувавши зброю. У червні 1924 року Гольцер застрелив дружину, а тоді застрелився сам.

Жіночі проблеми, Батьку, і це неважко припустити, не були близькими твоєму чоловічому поколінню. Офіцер Ганс Гольцер і офіцер Червоної армії, ви обидва в одній лізі, чи не так? Але, можливо, я несправедлива до тебе, і того неймовірно холодного травня ти не скористався тією молодою жінкою, а відчував до неї щось, неначе любов.

Я б хотіла бути, як та далека країна, що її тобі тут описую. Я б хотіла вирости поруч із батьком, який народився там, в очах якого відбиваються ці простори й погляд якого нічим не обмежений. У вухах якого в дитинстві гучало тихе шарудіння рівнини. В очах якого затрималися кольори вітру, і він малював їх на папері, співаючи при цьому пісню вітру. Пісню рівнин. Мешканець рівнини. Бо на гори я вже дивитися не можу.

Про країну

Ця місцевість рівнинно розпростерлася між Львовом і Чернівцями. Поля чорних соняхів забули вже свою золоту пору. 80 відсотків урожаю соняшників на континенті збирають в Україні. Вони завжди повертаються за сонцем, вони стали символом боротьби за свободу в цій країні. А хатини хиляться до землі, не знаю чому. Монотонність краєвиду пожвавлюють лінії високовольтних передач. Але це не важливо. Говорити треба про яблуневі сади, у яких дерева важкі від плодів і гнуться під вітром. Про те, як синє небо стає загрозливо темним і сірим. Щоправда, це було в іншій країні. Говорити треба про берези на узбіччі і про спорожнілий дитячий майданчик. Берези мають значення. Мені воно не відоме. Відома мені тільки Буковина, край, у якому багато буків. Цей край не чужий мені. Адже небо торкається на видноколі зелених полів. Урожай гарбузів зібрано – і вони лежать помаранчевими купами довкола. Без них ця місцевість видавалася б порожньою. Непотрібною видається й залізнична колія, що тягнеться самотою крізь ландшафт. Але думка про те, що потяг таки колись приїде, тішить. А гуси, гуси... Вони біліють і додають відчуття щастя. Дими з картоплиння, гуси, меланхолія і золоті куполи на тлі неба. Та й загалом мені подобається розпізнавати